

Mondialisering

Peter van Ham

Introductie

In het Mondialisering hoofdstuk van de Strategische Monitor 2012 stond het begrip *global governance* centraal. Mondialisering werd daarbij opgevat als een voortgaand proces van wereldwijde politieke, economische en culturele integratie en verdichting. Naast de vraag welke mogelijkheden tot sturing van het mondialiseringproces de internationale gemeenschap kent, stond vooral de kwestie centraal, welke sturende invloed Europa en Nederland nog hebben op internationale ontwikkelingen in een tijd die gekenmerkt wordt door een toenemende onvoorspelbaarheid. De onvoorspelbaarheid van het mondialiseringproces werd in belangrijke mate veroorzaakt door de voortwoekerende financieel-economische crisis. De Strategische Monitor 2012 concludeerde dat deze crisis onderstreepte dat mondialisering niet zonder risico's was en dat deze risico's zorgelijk en acuut waren. Daarbij, zo werd geconcludeerd, stonden de mogelijkheden tot politieke sturing onder druk. Dit laatste was mede een gevolg van de afnemende invloed van de westerse mogendheden. Hun dominante rol maakt plaats voor een 'machtsvacuum' dat andere regio's en opkomende mogendheden maar al te graag willen opvullen op basis van hun eigen waarden en belangen. Tevens lijkt mede door de crisis het ongenoege en de scepsis van burgers te zijn toegenomen, resulterend in een (verder) afnemend vertrouwen in instituties zoals eigen nationale overheden en internationale organisaties. De vorige Monitor voorzag daarnaast een verdergaande ontwikkeling richting een 'hybride wereld', dat wil zeggen een wereld waarin belangrijke beleidsprocessen worden aangestuurd door een veelheid van zowel statelijke als niet-statale actoren. Daarnaast werd gesteld dat het neoliberalisme als dominante economische ideologie onder druk stond en het onzeker was hoe relevant en daadkrachtig internationale multilaterale instellingen in het licht van de gaande machtsverschuivingen nog konden zijn.

Dit hoofdstuk zal tegen deze achtergrond de belangrijkste gebeurtenissen van het afgelopen jaar op het gebied van mondialisering bespreken en de waarschijnlijkheden en onzekerheden voor de komende vijf a tien jaar aanstippen. Speciale aandacht zal hierbij uitgaan naar de mogelijkheden tot regulering van de financiële markten (zie box 1) en de gevaren in Europa van politieke instabiliteit en radicalisering, veroorzaakt door de financieel-economische crisis (zie box 2).

1 Significante veranderingen in het afgelopen jaar

Het afgelopen jaar hebben de bovenomschreven ontwikkelingen zich verder doorgezet. Het mondialiseringproces kent ook meer continuïteit dan veranderingen. Het is een proces dat wordt gekenmerkt door verschuivingen in economische, politieke en (in mindere mate) militaire macht, en dat wordt voortgedreven door ontwikkelingen op het gebied van technologie, communicatie en transport, die al sinds enkele decennia gaande zijn. Ook de verandering richting een wereldorde waarin niet-statale actoren – van NGO's en bedrijven tot criminele en terroristische netwerken – in toenemende mate van belang zijn, heeft zich bestendigd, daarmee de ontwikkeling van een meer 'hybride wereld' accentuerend.

Box 1 Financiële regulering als uitdaging

De wereldwijde economische en financiële crisis heeft duidelijk gemaakt dat de negatieve gevolgen van de mondialisering alle landen raken. De enorme handelsstromen en de financiële verwevenheid tussen landen en markten leiden tot wederzijdse afhankelijkheid. De bestaande naoorlogse institutionele infrastructuur – gebaseerd op het IMF en de Wereldbank – voldoet niet meer. De G20 heeft zich in reactie op de financieel-economische crisis sinds 2008 gemanifesteerd als een belangrijk informeel forum waar de regeringsleiders van de negentien belangrijkste landen plus de EU bijeenkomen om hun beleid te coördineren en oplossingen aan te dragen. De G20 vertegenwoordigt twee-derde van de wereldbevolking en is goed voor 85 procent van de totale wereldproductie.

Ondanks het momentum voor een betere financiële regulering en de opkomst van de G20, is er echter sindsdien geen reële stap gezet naar een sterker internationaal bestuur op dit gebied. Het blijft veelal bij *light touch* regulering; van een robuust multilateraal en bindend mondiaal bestuur is geen sprake. Daarvoor is een aantal redenen. Ten eerste hebben belangrijke internationale actoren andere ideeën en belangen ten aanzien van de noodzaak, de urgentie en de richting van de (mogelijke) hervormingen. De tweede reden voor de gebrekkige coördinatie is dat de financiële sector zeer complex en veelzijdig is. Het gaat immers niet alleen over banken, maar ook over een veelheid aan financiële instanties, variërend van pensioenfondsen tot verzekeringsmaatschappijen. De financiële producten in deze sector zijn vaak gecompliceerd en er is een gebrek aan transparantie, waardoor controle en regulering moeilijk blijven.

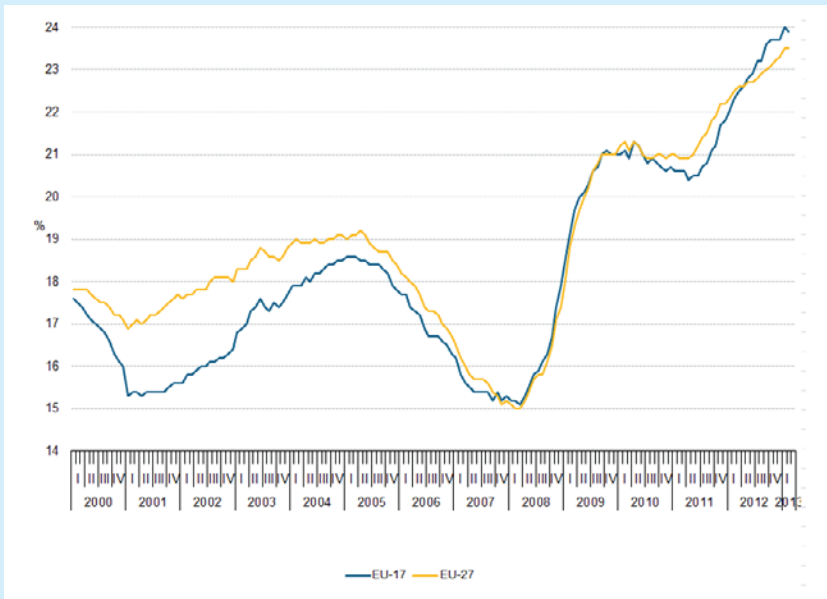
Ten derde maakt de aanhoudende crisis duidelijk dat het economisch beleid van landen (denk aan Griekenland) directe nadelige consequenties kan hebben voor andere landen, in de vorm van financiële risico's, teruglopende groei, etc., wat onderlinge fricties in de hand werkt. De ervaringen van de laatste jaren hebben dus een onmiskenbaar *governance*-tekort aangetoond: de noodzaak van beleidsafstemming en samenwerking is groot, maar de mechanismes om die te bereiken zijn onvolkomen. De negatieve gevolgen van de economische crisis zijn echter wereldwijd. De hoop moet daarom worden gericht op een groeiende politieke bewustwording dat landen het *governance*-tekort ook in het (verlicht) eigen belang moeten aanpakken. Ook al is er van zo'n cultuuromslag vooralsnog geen sprake, de nauwere samenwerking binnen de G20 kan hier potentieel wel een bijdrage aan leveren.

Van significante veranderingen in *trends* is dan ook geen sprake; eerder van een bevestiging dat de eerder geconstateerde trend richting fragmentatie op het gebied van *governance* doorzet. De vraag naar legitiem en effectief bestuur van de vele mondialiseringprocessen blijft immers mede onder druk van het mondialiseringproces zelf onverminderd bestaan. Westerse landen – en dat geldt ook voor de VS – zien hun economische en politieke invloed afnemen. De hervorming van bestaande internationale organisaties van de VN tot het IMF houdt geen tred met de noodzaak om voor opkomende machten meer invloed in te ruimen. Ook de noodzaak tot verbeterde *governance* van economische en financiële regelgeving en bestuur blijft onverminderd bestaan. Bestaande initiatieven (zoals de coördinatie tussen centrale banken door de

Box 2 Politieke instabiliteit en radicalisering in Europa

Jeugdwerkloosheid vormt een van de grote problemen van de financiële crisis. In de EU zitten momenteel meer dan 5.5 miljoen jongeren zonder werk. In Griekenland en Spanje is de jeugdwerkloosheid meer dan 50 procent; in Portugal en Italië meer dan 30 procent; en in Frankrijk bedraagt de jeugdwerkloosheid zo'n 25 procent. Figuur 1 geeft de ontwikkeling van de jeugdwerkloosheid sinds 2000 aan. Het laat zien dat de jeugdwerkloosheid sinds de start van de economische crises in de EU drastisch is toegenomen. De grote groep jonge mensen zonder werk verkeert bij uitblijven van economische groei in een tamelijk uitzichtloze situatie en wordt nu al *the lost generation* genoemd: de verliezers van de globalisering. Met name de economieën in het zuidelijke deel van de Eurozone zijn hard getroffen door de financiële crisis, en hebben zich verplicht om gedurende vele jaren harde bezuinigingen door te voeren om in aanmerking te komen voor steun van de Europese Centrale Bank en uit het Europese noodfonds.

Figuur 1 Jeugdwerkloosheid in Europa 2000-2013 (Eurostat, 2013).

In Griekenland, Spanje en Portugal is er groeiende verontwaardiging over de strakke richtlijnen waaraan de eigen regeringen zich moeten houden, hetgeen het toch al fragiele draagvlak van deze (historisch gezien) jonge democratieën onder druk zet. Voeg daar de oplopende controverse tussen Catalonië en de centrale regering in Madrid aan toe en we zien in zuidelijk Europa zich een scenario ontfouten van politieke instabiliteit en zelfs groeiend radicalisme en separatisme. Extremistische partijen – zowel ter linker- als ter rechterzijde van het politieke spectrum – kunnen daarbij rekenen op meer steun onder de bevolking, die haar ongenoegen op zowel de eigen regering als op Brussel richt. De gevolgen hiervan kunnen potentieel verstrekend zijn. Ten eerste ondermijnt het de brede steun voor het proces van mondialisering en verdere Europese integratie. Wanneer grote sociale groepen geen (persoonlijk) voordeel meer zien in integratie, valt hun steun aan de EU weg.

Ten tweede ondermijnt het ongenoegen het vertrouwen in de nationale democratie. De eigen regering heeft namelijk minder te zeggen over de hoogte en de besteding van de overheidsuitgaven. Omdat Zuid-Europa slechts een korte democratische geschiedenis kent, is een groeiend antidemocratisch sentiment in deze regio een reden voor verontrusting. Dit geldt overigens ook voor Centraal-Europese landen, waaronder Hongarije, waar de nationalistische partij *Jobbik* op veel steun kan rekenen. Ten derde kan deze trend van *Politikverdrossenheit* resulteren in radicalisering, met het risico dat de steun voor extreme anti-establishment groeperingen toeneemt. Dit kan zich uiten in steun voor relatief gematigde organisaties als *Occupy*, maar tevens in radicalere groepering en bewegingen die het publieke ongenoegen gebruiken voor het legitimeren van geweld.

Basel Commissie) ondervinden veel obstakels. Zoals in box 1 nader wordt uitgewerkt, vindt beleidscoördinatie door de *G20* slechts in beperkte mate plaats. Dergelijke meer informele arrangementen hebben bij gebrek aan daadkracht en legitimiteit ook in 2012 het leiderschapsvacuüm niet kunnen opvullen.

Hierbij moet worden opgemerkt dat de feitelijke economische en financiële integratie van OESO-landen de afgelopen decennia gestaag is toegenomen. Dit geldt in mindere mate voor ontwikkelingslanden en de *BRICS*. Zo is China qua handel nauw met de wereldeconomie verweven, terwijl de Chinese financiële markt goeddeels gesloten blijft voor buitenlandse investeerders. Tegelijkertijd is er, zoals nader in het hoofdstuk Economie zal worden toegelicht, onder de oppervlakte van mondialisering sprake van 'regionalisering' in die zin dat de economische ontwikkelingen in de OESO-landen (de VS, Europa en Japan) niet langer onlosmakelijk verbonden zijn met die van de *BRICS* en andere niet-OESO-landen. De laatste worden gekenmerkt door een eigen economische dynamiek. Volgens sommige waarnemingen is er in dit opzicht zelfs sprake van een zekere 'deglobalisering' in deze van de wereldeconomie.

De belangrijkste veranderingen hebben zich het afgelopen jaar voortgedaan binnen de EU. Om de Eurocrisis het hoofd te bieden, worden er stappen gezet richting verdiepte economische integratie en een Europese Politieke Unie, en zelfs het vooruitzicht van een Europese federatie ligt in het verschiet. Het blijft echter ongewis of verreikende Europese politieke integratie mogelijk is. Ook blijft de financiële en economische stabiliteit van de Unie onzeker. De economische crisis die met name zuidelijk Europa hard treft, leidt tot radicale en langdurige bezuinigingen, waarbij nationale regeringen de adviezen van Brusselse 'technocraten' moeten opvolgen om in aanmerking te blijven komen voor economische en financiële steun. Oplopende (jeugd-)werkloosheid zal de kans op sociale onrust doen toenemen, met een gerede kans op escalatie en een groeiende afkeer van de bestaande parlementaire democratie (zie box 2).

De conclusie is derhalve dat de trend richting fragmentatie binnen het internationale bestuur zich het afgelopen jaar heeft voortgezet. De factoren die daartoe aanleiding geven hebben zich bestendigd. Er is geen sprake van toenemende internationale samenwerking op politiek, economisch en financieel terrein. Bestaande internationale

organisaties blijven onder druk staan om effectieve multilaterale oplossingen te bieden, hetgeen slechts moeizaam en mondjesmaat lukt. De bekende multilaterale (zoals de VN, EU en het IMF) en transnationale *governance*-structuren blijven actief, maar ondervinden in een qua machtsverhoudingen snel veranderende wereld steeds grotere problemen als het gaat om hun legitimiteit en effectiviteit. Meer informele, zogenaamde *multilateralism-light*-arrangementen als de G20 zijn slechts in beperkte mate in staat gebleken om het *governance*-tekort op te vangen.

Assenkruis

Wat betreft het assenkruis hebben zich het afgelopen jaar geen significante veranderingen voorgedaan. Zoals werd geconcludeerd in de Strategische Monitor 2012, bevond de drijvende kracht mondialisering zich ook in 2012 in het fragmentatie kwadrant. Dit betekent dat niet-statelijke actoren een grotere rol spelen in het internationale systeem dan statelijke actoren en dat er sprake is van een gebrek aan effectieve internationale samenwerking.

2 Komende 5-10 jaar: Waarschijnlijkheden en onzekerheden

Waarschijnlijkheden

- Mondialisering als proces van economische, politieke en culturele integratie en verdichting gaat verder, maar de mogelijkheden tot sturing en beheersing van dit proces staan als gevolg van machtsverschuivingen en fragmentatie onder druk.
- Het westerse waardensysteem dat onder andere tot uitdrukking komt in het neoliberale model en het democratisch bestel verliest verder aan aantrekkingskracht.
- De representativiteitscrisis waaronder nationale overheden (in het bijzonder in Europa) en (internationale) instituties gebukt gaan, houdt aan.
- Als gevolg van de economische crisis is er een groter risico van radicalisering en extremisme.

Onzekerheden

- Zullen bestaande internationale instellingen zich weten aan te passen aan de veranderende internationale verhoudingen?
- Zal de G20 het wereldeconomisch leiderschap naar zich toetrekken?
- Weet de Europese Unie zich aan de economische crisis te onttrekken?

Bij een vooruitblik op de komende 5 à 10 jaar moet een onderscheid gemaakt worden tussen de voortgang van het feitelijke proces van mondialisering zoals dat wordt voortgedreven door ontwikkelingen op het gebied van economie, technologie, communicatie, etc. en door een zich verder internationaliserend bedrijfsleven, met een sterker manifestatie van niet-westerse bedrijven (zie box 3) enerzijds en anderzijds

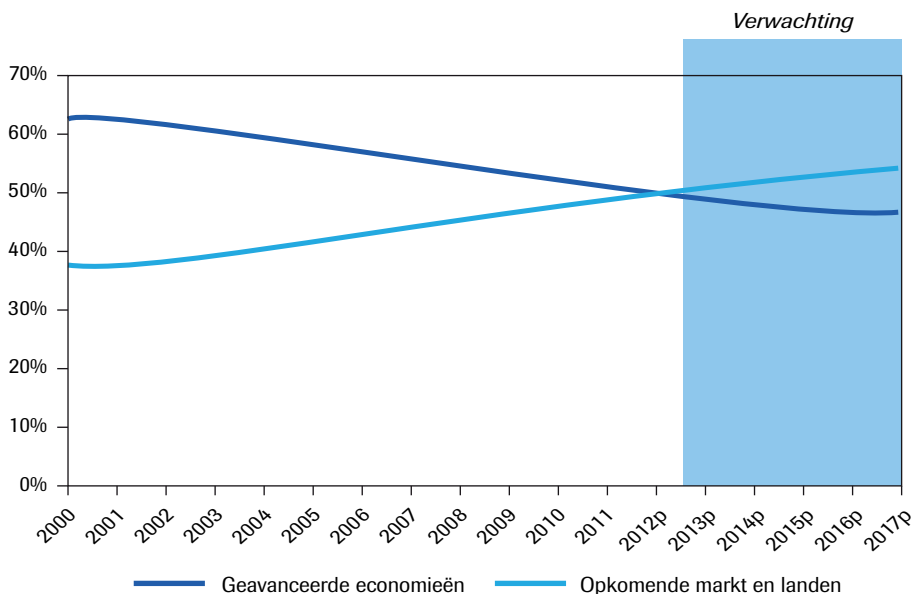
Box 3 Opkomst van niet-westerse grote corporaties

De jaarlijkse *Global 2000 Ranking* van 's werelds grootste corporaties, uitgevoerd door *Forbes*, bevestigt de verdere opkomst van de niet-westerse private sector. Het zijn met name de opkomende economieën die hun aandeel in deze sector aanzienlijk zien stijgen. De VS (524 bedrijven in de lijst) en Japan (258 bedrijven in de lijst) staan nog steeds bovenaan de lijst, maar in vergelijking met voorgaande jaren is China's aandeel in de *ranking* met vijftien nieuwe bedrijven in de lijst aanzienlijk toegenomen, net als Zuid Korea (68 bedrijven) en India (61). Opvallend is tenslotte de opkomst van Thailand, de Filipijnen, Saoedi-Arabië en de UAE. Met de Industrial and Commercial Bank of China (ICBC) op nummer 5 en *PetroChina* op plaats 7 is China met twee corporaties vertegenwoordigd in de top tien. Deze ranking wordt afgesloten met nog een niet-westerse bedrijf op plaats tien: *Petrobras* uit Brazilië. Volgens een onderzoek van *CNN* zijn anno 2012 zelfs vier van de tien grootste bedrijven in de wereld afkomstig uit niet-westerse landen (*Sinopec Group*; *PetroChina*; *State Grid*; *Toyota*).

de mogelijkheden van de internationale gemeenschap tot sturing van dit proces. Daarbij is evident dat beide dimensies nauw met elkaar samenhangen. Een voorbeeld is het mondiale financiële bestel dat met zijn 'flitskapitaal' in toenemende mate als een bedreiging voor de stabiliteit van de wereldeconomie wordt gezien en derhalve regulering vereist. In antwoord op de vraag welke ontwikkeling op het vlak van mondialisering voorstelbaar is, zijn meerdere scenario's mogelijk, variërend van de ontwikkeling van een nieuw, effectief en legitiem multilateraal stelsel, een toenemende regionalisering met *bloc-to-bloc* mercantilisme, tot aan fragmentatie, ongebreideld nationalisme en daarmee een proces van deglobalisering. Het meest waarschijnlijk is dat de feitelijke mondialisering doorzet, maar dat dit eveneens geldt voor de eerder geconstateerde trend van fragmentatie, in het bijzonder waar het de mogelijkheden tot sturing van mondialisering betreft, waarbij het de vraag is of dit zonder ingrijpende schokken, crises en *game changers* zal gebeuren.

Het proces van ontkoppeling, waarbij opkomende machten als zelfstandige groepen zullen acteren, en van regionalisering zal waarschijnlijk ook doorgaan. Zo laat figuur 2 zien dat opkomende en ontwikkelingslanden in 2013 voor het eerst sinds de eerste betrouwbare economische metingen gezamenlijk een groter aandeel in de wereldeconomie hebben dan de geïndustrialiseerde landen.

Figuur 2 De grootte van de economie als een deel van de wereldwijde BBP, uitgedrukt in PPP termen (PwC, 2012).

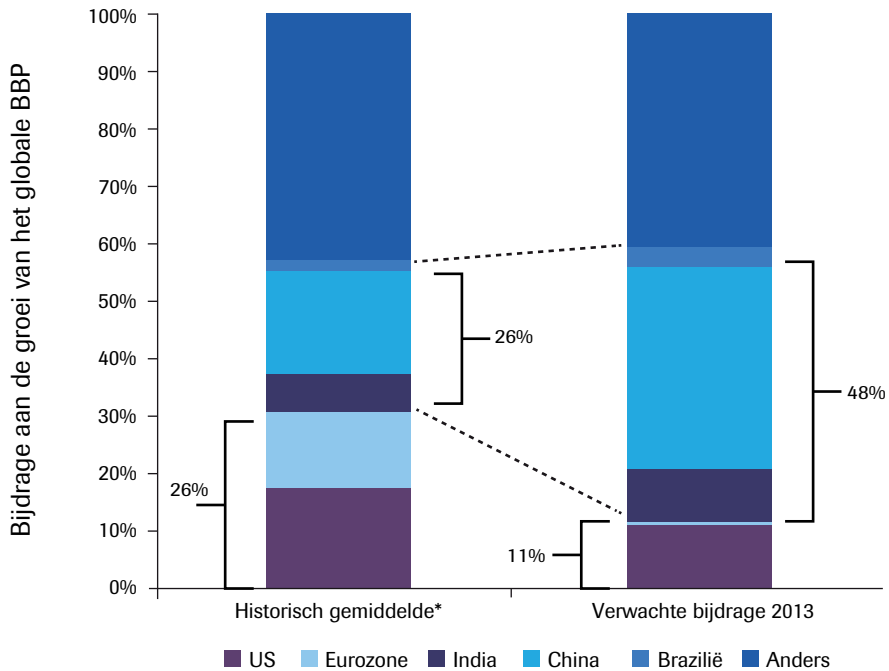
Het Internationale Monetair Fonds (IMF) classificeert 35 economieën met een hoog BBP per capita en een significant niveau van industrialisatie als geavanceerde economieën.

Daarnaast toont figuur 3 aan dat dezelfde opkomende economieën en ontwikkelingslanden meer en meer de groei van het mondiale BBP zullen bepalen.

De aanhoudende economische crisis ondermijnt daarbij de aantrekkingskracht van het westerse, kapitalistische model. De opkomst van de *BRICS*, de Golfstaten en landen als Turkije en Indonesië zal bovendien gepaard gaan met andere normen over de verhouding tussen staat en samenleving. Hierdoor zal het neoliberale model – met het kapitalistische gedachtegoed onder de noemer van de Washington-consensus toch een ideologische *driver* achter het proces van mondialisering – verder onder druk komen te staan, onder meer binnen het IMF. Het is immers onvermijdelijk dat landen als China, Rusland en de Golfstaten hun autocratische maatschappelijke model zullen willen uitdragen binnen internationale instituties (zie het concept van de ‘Beijing -consensus’ als alternatief voor de ‘Washington-consensus’). Het is daarbij welhaast zeker dat de invloed van deze landen binnen de wereldeconomie en met name binnen Europa zal toenemen. Dat China zich bereid toont een bijdrage te leveren aan de oplossing van de schuldenproblematiek van enkele Zuid-Europese landen, geeft de nieuwe mondiale economische en politieke verhoudingen aan. Een eventuele Chinese bijdrage aan de *bail out* van deze landen zal immers niet zonder impliciete en/of expliciete politieke toezeggingen gebeuren, en tast in ieder geval het imago van het neoliberale model aan. Daar staat tegenover dat de aanhoudende communicatierevolutie zal leiden tot meer *people power*, waardoor de eerdergenoemde megatrend (het verval van het

Figuur 3 China, India en Brazilië zullen in 2013 gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de helft van de groei van het mondiale bruto product (PwC, 2012).

*1983-2007 gemiddelde

neoliberalisme) weer gepareerd zou kunnen worden. Hoe dan ook zullen meer mensen zich als gevolg van de voortgaande economische crisis 'verliezer' van de globalisering voelen, met een groter risico van radicalisering en extremisme als gevolg.

Voor de komende jaren is een verdere fragmentatie van het multilaterale bestel als instrument tot sturing van het proces van mondialisering waarschijnlijk. Centraal daarbij staat de vraag of de westerse landen bereid zijn om ruimte te maken voor opkomende landen en of deze laatste bereid zijn een deel van de lasten en verantwoordelijkheden van het internationaal bestuur op zich te nemen. De onzekerheid bij dit alles richt zich met name op de Europese Unie en haar vermogen een duurzame oplossing te vinden voor de Eurocrisis.

Assenkruis

Voor de komende vijf tot tien jaar laat het assenkruis een verschuiving zien verder in de richting van de niet-statelijke- en non-coöperatiepolen binnen het fragmentatie kwadrant. Dit wijkt niet af van de ontwikkelingen die in de vorige editie van de Monitor waarschijnlijk werden geacht. Ten opzichte van de Strategische Monitor 2012 wordt in deze editie een scenario geschetst dat zelfs uitgaat van iets minder statelijkheid en samenwerking. De verschillen zijn echter verwaarloosbaar klein.

3 Strategische schokken

Strategische schokken

- De Eurozone valt uiteen.
- Sociale onrust in Europa naar aanleiding van de economische crisis.
- Een grootschalige digitale aanval op de kritieke infrastructuur van westerse landen.

De in de Monitor 2012 gesignaleerde schokken blijven relevant en voorstelbaar (uiteenvallen van de Eurozone; sociale onrust in Europa naar aanleiding van economische crisis; kwetsbaarheid van kritieke infrastructuur voor digitale aanvallen). De kans dat de Eurozone uiteenvalt, is onverminderd aanwezig. De kans op sociale onrust binnen Eurolanden is toegenomen.

De Eurozone valt uiteen. Dit risico is nog immer aanwezig in het licht van de fragiliteit van de Europese economie, de moeizame besluitvorming over een duurzame aanpak en de sociaaleconomische problemen in met name de zuidelijke Eurolanden

Sociale onrust in Europa naar aanleiding van de economische crisis. Het risico van een ernstige maatschappelijke ontwrichting met politieke consequenties in een of enkele Eurolanden is groter geworden

Een grootschalige digitale aanval op de kritieke infrastructuur van westerse landen. Juist in het licht van de verspreiding van bepaalde technologie en de kwetsbaarheid van open samenleving is zo'n schok voorstelbaar.

4 Winnaars en verliezers

Door de onzekerheid van het mondialiseringsproces zijn er wat betreft deze drijvende kracht geen duidelijke winnaars aan te wijzen. Er zijn echter wel verliezers, die we in drie categorieën kunnen indelen. Ten eerste zijn er de geopolitieke verliezers, waaronder we met name Europa en de VS kunnen scharen. Hun politieke invloed in de wereld is tanende en de gevolgen daarvan worden nog eens nadrukkelijk door de economische en financiële crisis bloot gelegd. Dit betekent met name dat de VS een andere, waarschijnlijk bescheidener rol zullen gaan spelen. Voor Europa betekent dit dat de rol van *free-rider* op de Amerikaanse *Realpolitik* niet langer houdbaar zal zijn. Ten tweede zijn er ideologische verliezers, met name de tanende *soft power* van het westerse model dat is geënt op neoliberalisme. China heeft meermaals aangegeven dat het een ideologisch "neutraal" beleid nastreeft, hetgeen echter niets anders betekent dan de afschaffing van de neoliberale basis van instituties als het IMF en de Wereldbank (alsook het beleid van de G20). Ten derde zijn er de feitelijk, werkelijke verliezers: de grote, groeiende groep mensen in de gehele wereld, die niet profiteren van de mondialisering. Mondialisering betekent vaak een bedreiging van traditionele levensvormen, zekerheden en identiteit.

Een vrouw in Madrid houdt een protestbord vast met de tekst “we zijn arbeiders, geen eikels” tijdens een staking tegen nieuwe bezuinigingsmaatregelen. De interne spanningen in Spanje zijn als gevolg van de economische crisis opgelopen.

Foto: Maldita La Hora

Maar al te vaak gaan we er vanuit dat deze groepen vooral buiten het Westen zijn te vinden. De economische en financiële crisis maakt echter nu duidelijk dat ook in onze, gemoderniseerde samenleving grote groepen verliezers en achterblijvers bestaan die noch de vaardigheden, noch de mentaliteit hebben om van de mogelijkheden van een open en fluïde samenleving te profiteren.

5 Gevolgen veiligheid en stabiliteit mondiaal

De afgenomen bestuurbaarheid van mondiale beleidsprocessen hebben een navenant negatief effect op veiligheid en stabiliteit. De tanende mogelijkheden en bereidheid van de VS om sturend op te treden laten vooralsnog een vacuüm achter dat slechts ten dele wordt ingevuld door andere actoren (*BRICS*, internationale organisaties en niet-statelijke actoren). De komende vier jaar zullen de VS onder president Obama waarschijnlijk geen duidelijke aanspraak meer maken op een leidende rol op het wereldtoneel, waardoor het gevaar dreigt dat mogelijke strategische catastrofes (zoals een Iraans kernwapen)

niet kunnen worden afgewend. Voor de EU zal de huidige trend richting strategische irrelevantie doorzetten. Zij zal geen rol van betekenis spelen als veiligheidsactor. Sterker: een mogelijke deconfiture van de EU zal de doodsteek zijn voor de bestaande trans-Atlantische samenwerkingsverbanden, met name de NAVO. De NAVO schuift, daarop vooruitlopend, nu al op naar een alliantie van wereldwijde partnerschappen, hetgeen de trend van *coalitions of the able and willing* bestendigt. Ook op het gebied van veiligheid zien we dus meer fragmentatie. De dystopie van een naderende 'G-nul'-wereld – waarin leiderschap schaars of zelfs geheel afwezig is – blijft dus bestaan, en het wordt steeds minder waarschijnlijk dat dit schrikbeeld een *self-defeating* karakter zal krijgen.

6 Gevolgen veiligheid en stabiliteit Nederland

Het grootste gevaar voor Nederland begint langzaam gestalte te krijgen: het wordt steeds vaker *policy-taker* in plaats van *policy-shaper*. Voor Nederland is deze ontwikkeling om diverse redenen verontrustend, en – mocht deze trend zich versterken – alarmerend. Ten eerste ondermijnt dit het Nederlandse zelfbeeld van een middelgroot en soeverein land. Het ontbreekt de Nederlandse politieke elite aan een verhaal om de nieuwe Nederlandse rol en positie aan de eigen bevolking te verklaren en de gevolgen daarvan te duiden. Dit leidt tot maatschappelijk en politiek ongenoegen en een gebrek aan vertrouwen, hetgeen uiteindelijk kan resulteren in instabiliteit. Ten tweede is Nederland voor de eigen veiligheid afhankelijk van goed functionerende internationale organisaties, met name de EU en NAVO. Deze ankers staan onder druk. Ten derde is Nederland er niet op voorbereid om het eigen, nationale belang daadkrachtig te verdedigen. Het heeft de afgelopen decennia de multilaterale kaart gespeeld, niet alleen omdat het als *free-rider* daarmee goedkoper uit was, maar ook omdat dit overeen komt met het eigen poldermodel en de daarbij horende intellectuele modus. Wanneer de instituties die dit multilateralisme belichamen zoals de EU, NAVO en de VN eclipsen, voorspelt dit niet alleen weinig goeds voor het eigen nationale model (en de daarbij behorende mentaliteit), maar tevens voor de (nationale) veiligheid en stabiliteit. Om in deze hybride wereld toch invloed te hebben, zet Nederland al meer in op het genereren van *smart* of *soft/social power* middels publieksdiplomatie en reputatiemanagement. Tijdig, actief en tactisch opereren in transnationale *governance*-structuren is tevens van groot belang. Dit is verstandig en verdient voortzetting. Echter, een wereld waarin de VS niet langer als hegemoniale speler kan en wil optreden, en waarin de toekomst van de EU en de NAVO ongewis blijft, betekent ook de komende decennia niet veel goeds voor de Nederlandse veiligheid en stabiliteit.

Conclusie

Het proces van mondialisering zal waarschijnlijk doorzetten, maar de *governance* die noodzakelijk is om de risico's van mondialisering te beheersen en het proces in goede banen te leiden, blijven achter bij de feitelijke ontwikkelingen. Dit geldt in het bijzonder voor het mondiale financieel-economische en monetaire systeem. Onevenwichtigheden zullen derhalve waarschijnlijk aan scherpte winnen. Daarnaast valt op dat in het proces van globalisering, in vervolg op de gaande mondiale machtsverschuivingen, het zwaartepunt (vooral qua economische groei en activiteiten) naar de opkomende landen verschuift. Tot slot moet op de 'verliezers van de globalisering' worden gewezen. Waar deze zich in grote getale in bepaalde generaties en landen bevinden, duidt dit op een groeiend gevaar van sociaaleconomische onrust en van mogelijke radicalisering.

Literatuur

- Banks, M. (2012 april 30) 'New report warns of 'growing social unrest' caused by economic crisis'. *The Parliament*.
- Barber, B. W. (1995). *Jihad vs. McWorld: Terrorisms challenge to democracy*. New York: Times Books.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Cuperus, R. (2009). *De wereldburger bestaat niet*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Drezner, D.W. (2012). *The Irony of Global Economic Governance*. New York: Council on Foreign Relations.
- Eurostat (2013). Youth unemployment rates, EU-27 and EA-17, seasonally adjusted, January 2000 – February 2013. Geraadpleegd via: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
- Faiola, A. (2011 mei 13). 'In Greece, austerity kindles deep discontent'. *The Washington Post*.
- Goodliffe, G. en Sberro, S. (2012). 'The G20 after Los Cabos: Illusions of global economic governance'. *The International Spectator*, 47(4).
- Heribert, D. (2012). *Rethinking global economic governance and the G20?* Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik.
- PwC (2012). *Global Economy Watch*. November 2012. PricewaterhouseCoopers.